

Pamiętnik Literacki 2008, 1, s. 275-278

Janusz Pelc

(5 września 1930 – 9 maja 2005)

Danuta Künstler-Langner

IV. K R O N I K A

Z M A R L I

Pamiętnik Literacki XCIX, 2008, z. 1
PL ISSN 0031-0514

JANUSZ PELC (5 września 1930 – 9 maja 2005)

W maju 2005 zmarł Janusz Pelc, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, historyk literatury staropolskiej, edytor tekstów dawnych, wybitny znawca literatury renesansu i baroku, komparatysta, pedagog, skupiający wokół siebie uczniów dzielących jego pasję historycznoliterackie. Pożegnanie Profesora odbyło się na warszawskich Powązkach z udziałem jego żony, najbliższych i polonistycznej rodziny z wielu ośrodków w kraju. Jako badacz literatury oraz kultury dawnej Polski i Europy Pelc koncentrował się również na związkach form słownych ze sztukami wizualnymi, co owocowało wydaniem krytycznymi barokowych utworów emblematycznych. Profesor należał do pokolenia, które kształtowało nowy obraz literatury polskiego baroku, a założony przez niego w 1994 r. półrocznik interdyscyplinarny „Barok. Historia – Literatura – Sztuka” jest jednym z najważniejszych periodyków grupujących badaczy kultury XVII stulecia z Polski i zagranicy. Janusz Pelc był czynnym członkiem Polskiej Akademii Umiejętności, członkiem zwyczajnym Warszawskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego PEN-Clubu, Komisji Edytorsko-Tekstologicznej Międzynarodowego Komitetu Sławiściów oraz wielu towarzystw międzynarodowych. Od roku 1981 pracował na Uniwersytecie Warszawskim, początkowo jako profesor nadzwyczajny, a od 1985 r. na stanowisku profesora zwyczajnego.

Studia polonistyczne ukończył Pelc na Uniwersytecie Warszawskim, a w 1952 r. został zatrudniony w Pracowni Komitetu Redakcyjnego *Dzieł* Frycza Modrzewskiego przy Polskiej Akademii Nauk, w 1955 r. zaś (do 1981 r.) w Instytucie Badań Literackich PAN i tam uzyskał w 1975 r. stanowisko profesora nadzwyczajnego. W tym okresie owocnie kierował Pracownią Literatury Renesansu i Baroku. Wykładał równocześnie na Uniwersytecie Warszawskim, okresowo w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej (1968–1969) i na Uniwersytecie Łódzkim (1969–1973). W roku 1981 przyjął etat na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie kierował Zakładem Literatury Staropolskiej i Oświecenia. Podczas naukowych peregrinacji poznał swą małżonkę, Paulinę Buchwald-Pelc, miłośniczkę poezji dawnej, i od tej pory stanowili oni niezwykle harmonijny związek oraz wszechstronny zespół badawczy. Profesor Pelcowa, historyk literatury dawnej, znana komparatystka, poza swoimi pracami naukowymi i wspólnymi przedsięwzięciami edytorskimi kontynuuje dzieło męża i współredaguje półrocznik „Barok”. Wybrane numery pisma ukazują się również w obcych wersjach językowych (po włosku, niemiecku, szwedzku), co jest realizacją planów profesora Pelca, przyciągającego swą osobowością do współpracy wybitnych humanistów z całej Europy.

Rozległe badania Janusza Pelca dotyczyły literatury polskiej XVI i XVII wieku oraz jej europejskiego tła kulturowego. Kochanowski był dla Profesora wielką postacią i niezwykłym twórcą, potrafiącym mistrzowsko korzystać z form antyku grecko-rzymskiego i hebrajskiego. Temu też poecie i jego dziełom poświęcił Pelc szereg książek, np. *Jan Kochanowski w tradycjach literatury polskiej (od XVI do połowy XVIII w.)* (Warszawa 1965), „*Treny*” Jana Kochanowskiego (Warszawa 1972), oraz wielką monografię *Jan Kochanowski. Szczyt renesansu w literaturze polskiej* (Warszawa 1980, 1986, 2001; w języku francuskim: 1987).

Wśród wielu szkiców dotyczących Mistrza z Czarnolasu znajdujemy takie ważne głosy, jak *Problemy periodyzacji i syntezy twórczości Jana Kochanowskiego* w zbiorze *Jan Kochanowski i epoka renesansu* pod redakcją Teresy Michałowskiej (Warszawa 1984) oraz *Jan Kochanowski wobec polskiego i europejskiego renesansu* w tomie 1 zbioru *Jan Kochanowski 1584–1984. Epoka – twórczość – recepcja*, który Pelc redagował wspólnie z Pauliną Buchwald-Pelcową i Barbarą Otwinowską (Lublin 1989). Profesor również popularyzował tę postać i z jego inicjatywy powstał numer 8/9 miesięcznika „Poezja”, poświęcony autorowi *Trenów* (sierpień–wrzesień 1980), w którym publikowało szerokie grono miłośników Kochanowskiego z polskich i zagranicznych ośrodków akademickich. Pelc był niesłychanie życzliwy dla młodych badaczy, wówczas jeszcze studentów skupionych w kołach naukowych, a dziś historyków literatury staropolskiej. Z wielkim zaciekawieniem obserwował ich rozwój naukowy, zapraszał na kolokwia na Uniwersytet Warszawski, pisał serdeczne listy z zapytaniami o powstające artykuły. Był obecny na zorganizowanej w maju 1978 przez ówczesną Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Kielcach sesji naukowej w Bocheńcu koło Kielc, podczas której dzielił się doświadczeniami ze studentami i młodymi pracownikami naukowymi, oferując im swój czas i pomoc. Należał bowiem do tych wybitnych humanistów, którzy byli bardzo otwarci na innych ludzi, dopiero zaczynających swą przygodę z literaturą. Potrafił zrozumieć ich ciekawość świata. Dlatego do końca swych pracowitych dni, obfitujących również w cierpienia, był pogodny i życzliwy, promieniujący optymizmem i radością, którą tak bardzo chciał się dzielić.

Kultura renesansu stanowiła dla Janusza Pelca niezwykle okres w dziejach historii Europy. Powstawały wówczas nowe prądy, style i kierunki recepcji szeroko rozumianego antyku. Tym zagadnieniom poświęcił Profesor wiele uwagi w swych książkach: *Europejskość i polskość literatury naszego renesansu* (Warszawa 1984), *Renesans w literaturze polskiej w kontekście europejskim* (Warszawa 1988), *Literatura renesansu w Polsce* (Warszawa 1994). Te wielkie syntezy renesansu sytuują go w gronie najwybitniejszych polskich badaczy epoki odrodzenia. Zwracał również uczony uwagę na znamienne rolę tzw. międzyokresów łączących epoki literackie, co owocowało znaczącymi pracami, np. współredagowanym przez Profesora tomem *Przełom XVI i XVII wieku w literaturze i kulturze polskiej* (Wrocław 1984). Tak wszechstronnie ukierunkowany badacz nie mógł ograniczyć się do poznawania jednej epoki, dlatego swoje pasje przeniósł także na czasy baroku – w wyniku tego powstały takie monografie, jak *Zbigniew Morsztyn arianin i poeta* (Wrocław 1966), *Barok – epoka przeciwieństw* (Warszawa 1993; wyd. 2: Kraków 2004), *Słowo i obraz. Na pograniczu literatury i sztuki plastycznych* (Kraków 2002). Pelc przyczynił się do rozwinięcia na gruncie polskim badań nad emblematyką XVI i XVII stulecia. W roku 1973 ukazała się jego pionierska

monografia *Obraz – słowo – znak. Studium o emblematkach w literaturze staropolskiej* (Wrocław, seria „Studia Staropolskie”). Praca ta zainicjowała badania nad emblematyką, a następnie pojawiły się książki takich autorów, jak Paulina Buchwald-Pelcowa czy Piotr Rypson. Pelc współpracował z założonym w 1986 roku międzynarodowym półrocznikiem „Emblematica”, redagowanym przez badaczy z Kanady i USA – Petera M. Daly’ego i Daniela Russella. Na łamach periodyku „Barok” relacjonował najważniejsze światowe osiągnięcia badawcze w zakresie emblematyki, popularyzując sylwetki autorów zaangażowanych w programy ba-

Janusz Pelc

dań nad emblematyką oraz najnowsze edycje krytyczne tekstów emblematycznych. Do ważnych osiągnięć edytorskich Janusza Pelca należą wydane wraz z małżonką zbiory takich dzieł: *Emblematy miłosne (Emblemata amatoria)* Jacoba Catsa (Warszawa 1999), *Miłości Boskiej i ludzkiej skutki różne (Amoris Divini et humani effectus varii)*, najprawdopodobniej autorstwa Zbigniewa Morsztyna (Warszawa 2000) oraz jego *Emblemata* (Warszawa 2001). W opracowaniu i ze wstępem Profesora ukazał się wydany w serii „Biblioteka Narodowa” *Wybór poezji* tegoż twórcy (Wrocław 1975). Paulina i Janusz Pelcowie wspólnie poznawali światy dawnej kultury symboliczno-alegorycznej, a emblematy przez nich wydawane z niezwykłą starannością filologiczną i pięknymi rycinami są formą zatrzymania dla nas czasu baroku. To m.in. miłość do barokowych emblematów skierowała Profesora ku badaniom porównawczym nad literaturą i sztuką XVII wieku. Warto zwrócić uwagę na szkic Pelca „*Ut pictura poesis erit*”. *Między teorią a praktyką twórców* w tomie *Słowo i obraz* pod redakcją Agnieszki Morawińskiej (Warszawa 1982).

Profesor Janusz Pelc był organizatorem wielu konferencji naukowych, których materiały zawarte zostały m.in. w tomach przezeń redagowanych i współredagowanych: *Literatura staropolska i jej związki europejskie. Prace poświęcone*

VII Międzynarodowemu Kongresowi Słowistów w Warszawie w roku 1973 czy *Autor – tekst – cenzura. Prace na Kongres Słowistów w Krakowie w roku 1998*. Na krakowskim Międzynarodowym Kongresie Słowistów przygotowane wraz z małżonką jego wystąpienie pt. *Europejskość i swoistość polskiego baroku* spotkało się z gorącym przyjęciem polskich oraz zagranicznych uczestników obrad, zachęcając do dyskusji i rozważań na temat miejsca polskich twórców XVII wieku na arenie europejskiej. Również z inicjatywy Profesora zorganizowane zostało w Uniwersytecie Warszawskim międzynarodowe spotkanie *Barok w krajach Europy Środkowej i Wschodniej* (marzec 1998), którego materiały ukazały się w tomie konferencyjnym o tym samym tytule (Warszawa 2000).

Zainteresowania Janusza Pelca dotyczyły także kultury sarmackiej, bohaterów literackich i wzorców osobowych w czasach renesansu i baroku, roli mecenatu w rozwoju kultury, o czym pisał w szkicach zamieszczonych w serii „Problemy Literatury Staropolskiej” pod swoją redakcją (Wrocław 1972, 1973, 1978). Interesowała go też recepcja baroku w dobie współczesnej i zagadnienie to rozwinął w rozdziale *Barok a nasza współczesność* w książce *Barok – epoka przeciwieństw*. Wskazał m.in. na Stanisława Barańczaka, Stanisława Grochowiaka, Jarosława Marka Rymkiewicza jako na kontynuatorów barokowych postaw metafizycznych.

Przyjaciele i współpracownicy – historycy, historycy literatury i sztuki – obdarowali Profesora swoimi dobrymi myślami i szkicami historycznoliterackimi, dedykowanymi mu i zamieszczonymi w zbiorach: *Necessitas et ars* pod redakcją Barbary Otwinowskiej, Aliny Nowickiej-Jeżowej, Jerzego Kowalczyka i Adama Karpińskiego (t. 1–2, Warszawa 1993) oraz *Corona scientiarum. Studia z historii literatury i kultury nowożytnej* pod redakcją Jacka Głazewskiego, Marka Prejsa i Krzysztofa Mrowcewicza (Warszawa 2004). Wyrazili w ten sposób szczególną więź, jaka ich łączyła z człowiekiem, którego dobro i życzliwość okazywały się wielkim darem.

Profesor był otwartym na odmienność kultur Europejczykiem, znawcą literatury włoskiej i francuskiej, wskazującym na nowe perspektywy naszej kultury, pozostającej w orbicie wpływów innych krajów. Jego prace stanowią wielki wkład w dzieło badaczy współczesnej Europy. Zapamiętamy Janusza Pelca jako człowieka o nieprzeciętnej osobowości, zawsze refleksyjnie uśmiechniętego i gotowego do nawiązywania nowych przyjaźni.

Danuta Künstler-Langner

(Uniwersytet Mikołaja Kopernika –
Nicolaus Copernicus University, Toruń)

Abstract

Professor Janusz Pelc (1930–2005), to whom the obituary was dedicated, is an outstanding Polish scholar, researcher of Polish renaissance and baroque literature, editor, European emblems expert, comparatist, and author of a great deal of book on 16th and 17th century.